

Verliefd op de overburen

Lisa Jardine's enthousiasme voor het 17de-eeuwse Nederland

Tussen Britten en Nederlanders boterde het niet in de 17de eeuw. Ze vochten drie oorlogen uit. Dat weerhield een Britse historica niet van een ode 'this vomit of the Sea'

Lisa Jardine: *Going Dutch*.
How England Plundered Holland's Glory.
HarperCollins, 406 blz. € 40,-.
De Nederlandse vertaling verschijnt
in juni bij De Arbeiderspers

ROELOF VAN GELDER

De enige wanklank in het nieuwe boek van Lisa Jardine, dat we gerust een loflied op Nederland mogen noemen, staat op pagina 232. Daar haalt zij de 17de-eeuwse Britse dichter Andrew Marvell aan die ons land een ongelukkig stukje grond noemt, gevormd door een koppig volkje en dat eigenlijk niet meer inhield dan wat restjes Engeland: 'This indigested vomit of the Sea'.

Dat er een sterk anti-Hollandse sfeer in het door ons dan weer perfide Albion genoemde Engeland heerste was wel bekend. In 1623 hadden de Nederlanders ongelukkigerwijze een aantal Britten op Ambon omgebracht. Deze kwestie werd ons decennia nagedragen. In de 17de eeuw voerden Engeland en Nederland driemaal een oorlog met uiterst bloedige zeeslagen. Die botte Nederlanders waren in 1667 zelfs zo vlerkerig geweest om de Medway op te varen en om bij Chatham een deel van de Engelse vloot de grond in te boren. Een Engelsman schreef daarover dat het leek of de duivel 'was *shitting Dutchmen*'. In de 18de eeuw was het al niet veel beter. Onveranderlijk figureert de Nederlander met zijn 'boorish manners' in spotprenten als een gezapige, pijp rokende boer of visser. Of als een volgevreten kikvors.

En kijk, daar is ineens Lisa Jardine die dat lage landje heeft ontdekt en die er, getuige haar boek *Going Dutch*, onvoorwaardelijk verliefd op is geworden. Lisa Jardine is een Engelse historica, hoogleraar aan de University of London. Ze is auteur van een aantal boeken, onder andere over architect Christopher Wren en natuuronderzoeker en architect Robert Hooke. Zij is een openbare figuur, ze zit in jury's, schrijft recensies in kranten houdt radiopraatjes, verschijnt op de tv en zit in vele historische raden en comité's. Ze komt binnenkort als gastonderzoeker op het Netherlands Insti-

Borstbeelden van stadhouder-koning Willem III (boven) en zijn echtgenote Mary Stuart. Faience, Delft, eind 17de eeuw. Collectie Rijksmuseum.

tute of Advanced Studies in Den Haag.

Going Dutch is met veel enthousiasme geschreven. De auteur houdt van haar onderwerp. Haar hoofdthema is de culturele wisselwerking tussen Nederland en Engeland in de 17de eeuw, 'the ungoing to-and-fro exchange of ideas, influence and taste'. Ze concentreert zich vooral op de onderlinge verbanden tussen het Engelse koningshuis, de Stuarts, en de Nederlandse stadhouders, met name Willem III. Met de invasie van die laatste in Engeland in 1688, de zogeheten Glorious Revolution, begint het boek op een beeldende wijze.

Katholicisme

Stadhouder Willem III (1650-1702) was de zoon van Mary Stuart, dochter van de Engelse koning Charles I. Hij was ook getrouwd met een Stuart, met de dochter van een broer van koning Charles II, James. Zij heette eveneens Mary. De band met het Engelse koningshuis was dus hecht. Na een republikeinse onderbreking van achttien jaar was Charles II op de Engelse troon gezet en toen hij in 1685 overleed volgde James hem op. Het probleem voor de meeste Engelsen – Anglicanen – en ook voor de Nederlanders – was James' katholicisme. Indien hij met Frankrijk een anti-protestantse koers zou varen kon dat voor Nederland gevaarlijk worden.

Een paar jaar lang leek dat mee te vallen, omdat de koningin alleen maar miskramen had en haar kinderen vroeg overleden. Mocht James overlijden, dan zou Mary, de echtgenote van Willem III, troonopvolgster worden. Maar op 10 juni 1688 kwam er toch nog een zoon ter wereld. De katholieke troon in Engeland leek verzekerd. Het protestantse kamp was in rep en roer.

Er trad nu een door Jardine mooi vertelde geoliede machine in werking. Aangespoord door vooraanstaande Britse protestanten begon Willem III een invasieleger samen te stellen en een vloot bijeen te brengen. En zo, in het diepste geheim, vertrok in november een 500 schepen, tienduizenden soldaten en honderden paarden van Hellevoetsluis. De soldaten, de

paarden, de kanonnen, de munitie en het proviand werden bij Torbay aan de Engelse zuidkust aan land gezet en met een door zware slagregens vertraagde tocht bereikte men Londen. James koos het hazenpad en ging in Frankrijk in ballingschap. Willem en Mary werden het jaar daarop uitgeroepen tot koning en koningin van Engeland. Tot zijn dood in 1702 bleef Willem de succesvolle leider van de protestantse staten tegen de aanhoudende expansiedrift van Lodewijk XIV.

Lisa Jardine verbaasde zich over het gemak waarmee dit Nederlandse, militaire geweld zo snel verdoezeld en vergeten werd. En ze komt dan uit op de zorgvuldige voorbereiding en de geraffineerde propaganda van Willem III. De achterliggende machtspolitiek en de militaire acties werden op een knappe manier gelegitimeerd. Er was van te voren een politiek manifest opgesteld met de rechtvaardiging van de hele operatie: Engeland werd bedreigd, de wetten waren geschonden en de invasie was een bevrijding. Tienduizenden exemplaren van dit manifest waren in het grootste geheim gedrukt en onmiddellijk na de invasie verspreid. Triomfantelijke propagandaprenten hielpen mee om het succes er verder in te stampen.

Schilders

Na dit politieke voorspel brengt Jardine ons op het terrein van de cultuur, waar het boek uiteindelijk over gaat. We lezen over invloedrijke schilders die het Kanaal overstaken om daar de kost te verdienen, zoals Van Dijck, Jan Lievens, Honthorst en Peter Lely. Veel aandacht krijgt de periode van de Commonwealth – de jaren tussen 1642 en 1660 – toen Oliver Cromwell, en later zijn zoon, Engeland bestierde. Veel vooraanstaande royalisten waren toen naar Nederland gevlucht, als eerste de kroonprins zelf, de latere Charles II, maar ook vele edelen, al of niet met hun kunstcollecties. Zij snoeven de Nederlandse cultuur op en deden daar na de Restauratie in 1660 in Engeland hun voordeel mee.

Een tweede periode van intensieve culturele uitwisseling brak aan toen Willem

koning was geworden. In zijn spoor volgden honderden hovelingen en uitvoerende kunstenaars naar Engeland. Jardine behandelt opdrachten van schilders, tuinen die werden aangelegd, huizen die in de Hollandse classicistische stijl verzezen en kunstcollecties die uit Nederland daar onderdak vonden.

Een van de latere hoofdstukken is gewijd aan de natuurwetenschappen. Enkele Nederlanders waren lid van de in 1660 opgerichte Royal Society, of correspondeerden daarmee, onder wie Anthoni van Leeuwenhoek, Jan Swammerdam en Christiaan Huygens. Van de laatste stelt ze vast dat die met iets te veel eer de geschiedenisboeken is binnengetrepen. Bij de ontwikkeling van het slingeruurwerk en het zakhorloge moet haar held, de vrijwel vergeten Robert Hooke, zijn credits krijgen.

Het boek besluit met een enigszins van de rest losgelagen hoofdstuk over de Nederlandse vestiging Nieuw Amsterdam die in 1664 door de Engelsen veroverd werd en sindsdien New York heet. Optimistisch, maar eveneens *out of tune* is het Besluit. Daarin trekt Jardine de wederzijdse samenwerking door naar het heden, naar de fusie van Hoogovens en British Steel en die van The Royal Bank of Scotland en ABN Amro, die, zoals we nu weten, niet is doorgegaan.

Hofkringen

Jardine schrijft in haar inleiding dat haar boek over de culturele wisselwerking tussen Nederland en Engeland handelt. Maar in de praktijk bepaalt ze zich tot de hofkringen, tot de elite. Daarbij is een centrale rol weggelegd voor de familie Huygens: Constantijn de oude – secretaris van de stadhouders Frederik Hendrik en Willem II –, Constantijn de jonge, secretaris van Willem III, en voor diens broer Christiaan, de briljante natuurkundige. Dat Constantijn de oude een Nederlands genie mag heten is aan deze zijde van het Kanaal bekend, maar Jardine moet hem in Engeland introduceren en daarom duikt hij bij elke geboden gelegenheid op. Hij was expert op het gebied van schilderkunst, tuinaanleg, architectuur en muziek en adviseerde de stadhouders op al die gebieden. Op diplomatieke reizen had hij Engeland leren kennen; hij sprak, zo herhaalt Jardine menigmaal, vloeiend Engels en vertaalde John Donne in het Nederlands.

Going Dutch heeft nog het meest weg van een tot boek omgesmede, inleidende collegereeks over de culturele banden tussen Engeland en Nederland. Het is bedoeld voor de *general reader*. Voor degenen die zich een beetje verdiept hebben in de 17de eeuw bevat het niet zoveel nieuws. Jardine baseert zich op gedrukte en vooral Engeltalige literatuur en wat ze heeft gedaan klinkt aan het eind van het boek ineens heel bescheiden: 'I have barely scratched the surface of my subject'.

Het onderwerp is fantastisch, maar biedt veel en veel meer. De Nederlands-Engelse uitwisseling bestond al veel eerder en is ook aan te wijzen op ander dan aristocratisch niveau. Een aantal invloedrijke Nederlanders worden helemaal niet genoemd. Waar is de Haarlemse Hendrick Vroom die de kapitale opdracht kreeg om wandtapijten te ontwerpen die de vernietiging van de Armada levend moest houden. Waar zijn de twee wereldberoemde zeeschilders Willem van de Velde, vader en zoon, die in 1672 naar Engeland trokken en daar hofschilders werden? Engelse studenten kwamen massaal naar Leiden om te studeren. Waarom ontbreekt John Locke, die vijf jaar in Nederland woonde en waar is Bernard Mandeville, de Rotterdamse arts en filosoof, die zich in Engeland vestigde. De enige reden die ik verzin kan is dat het oorspronkelijk uitgangspunt de rol van de familie Huygens is geweest. Wie Jardine niet met hen verbinden kon kwam het boek niet in.

Het boek is dus niet volledig. Aan de andere kant is het een oprechte en welkome liefdesverklaring aan ons land en voor Engelsen een prettig geschreven eye-opener.

Door buitenlandse ogen

Buitenlandse historici zijn altijd gefascineerd geweest door de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden:

- Friedrich Schiller: *Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande* (1788); gebaseerd op uit het Nederlands vertaalde geschiedwerken
- John Lothrop Motley: *The Rise of the Dutch Republic* (1856) en *History of the United Netherlands* (1860-1867); kleurrijke geschiedschrijving door Amerikaanse historicus en diplomaat.
- C. R. Boxer: *The Dutch Seaborne Empire* (1965); Nederland en de overzeese expansie
- Simon Schama: *The Embarrassment of Riches. An Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age* (1987); kaleidoscopische visie
- J. L. Price: *The Dutch Republic in the Seventeenth Century* (1998); beknopte inleiding op de politieke en economische geschiedenis.
- Jonathan Israel: *The Dutch Republic: its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806* (1995); grootse geschiedschrijving met economische invalshoek
- Mariet Westermann: *The Dutch Republic, 1585-1718* (2005); cultuurhistorische introductie
- Michael North: *Geschiede der Niederlande* (1997); geschiedenis van de Bourgondische Nederlanden tot Theo van Gogh